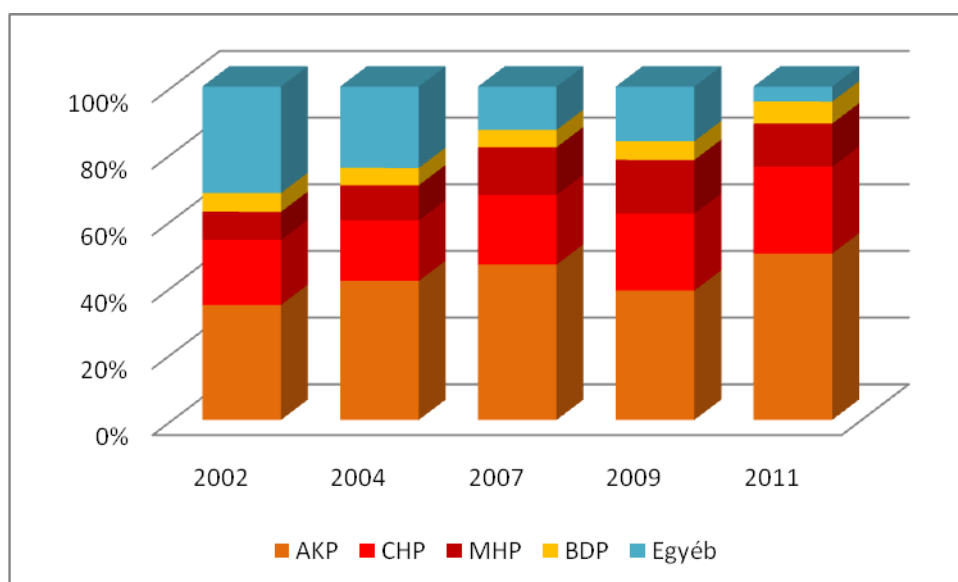

Egeresi Zoltán

Törökországi választások (2011)

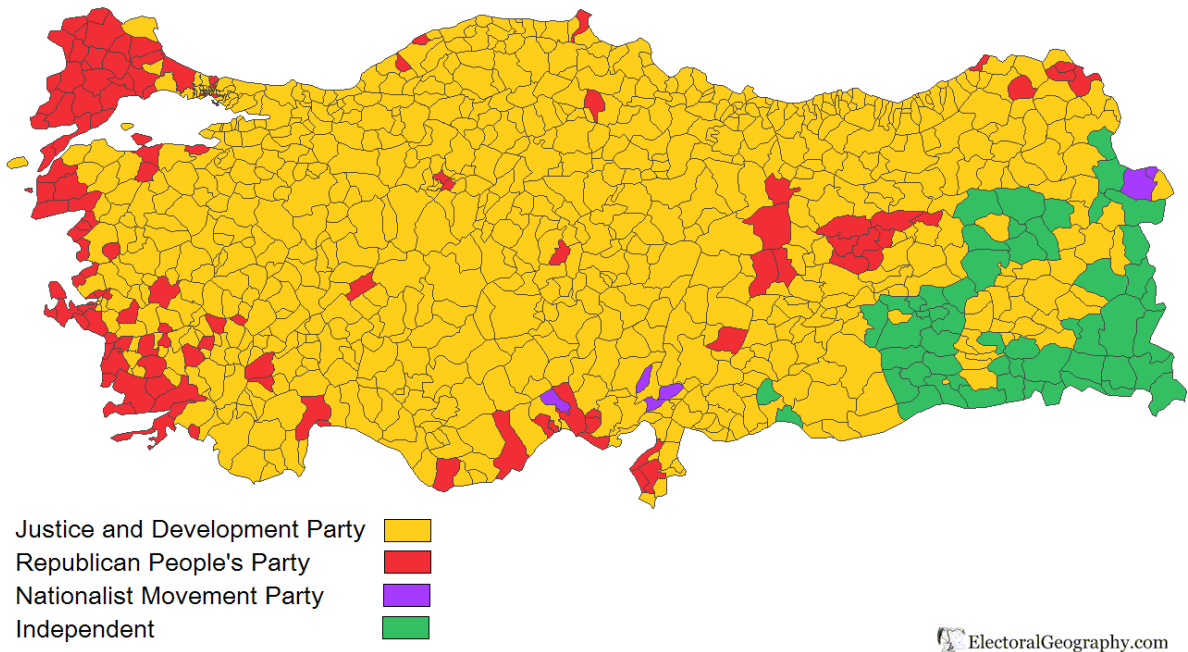
A június 12-i törökországi választások a várakozásoknak megfelelően alakultak. A 2002 óta hatalmon lévő, iszlamista háttérű kormánypárt, a Recep Tayyip Erdogan vezette Igazság és Felemelkedés Pártja (Adalet ve Kalkinma Partisi – AKP) a szavazatok 49,9%-át kapta. A legnagyobb ellenzéki párt, a szekuláris-balközép Köztársasági Néppárt (Cumhuriyet Halk Partisi – CHP) Kemal Kilicdarogluval az élén 25,9%-ot, a szélsőjobboldali Nemzeti Cselekvés Pártja Devlet Bahceli vezetésével 12,9%-ot kapott. A kurd párt, a Béke és a Demokrácia Pártja (Baris ve Demokrasi Partisi - BDP) független képviselőként indította jelöltjeit, melyek a szavazatok 6%-át tudták megszerezni.

1. ábra. Török parlamenti (2002, 2007, 2011) és helyhatósági választások (2004, 2009)

Első látásra tehát a helyzet nem változott jelentősen a 2007-es parlamenti választások óta. A pártok sorrendje maradt, új párt nem került be, nem érkezett új kihívó a kormánypárttal szemben. A 10%-os választási küszöb garantálja, hogy kisebb pártok ne kerüljenek be (s ezért is kellett a BDP jelöltjeinek függetlenként indulni). A választási térkép sem mutat jelentős változásokat 2007-hez képest: az ország középső területeit továbbra is az AKP uralja, a fővárossal, és a 15 milliós metropolisszal, Isztambullal együtt. A szekuláris rétegek nyugati tartományai a szokásokhoz híven a CHP-ra szavaztak, míg a keleti területek kurd többségű tartományaiból jellemzően kurd képviselők kerültek be a parlamentbe.

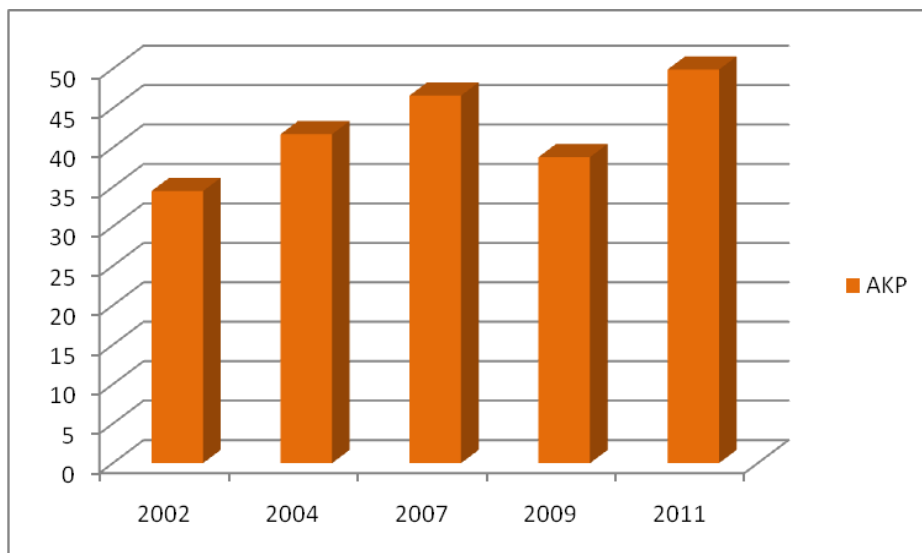
Turkish Legislative Election, 2011

1. térkép. A választási eredmények területi megoszlása. Sárga: AKP, piros: CHP, zöld: MHP, kék: függetlenek (BDP)
forrás: <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/t/turkey/turkey-legislative-election-2011.html>

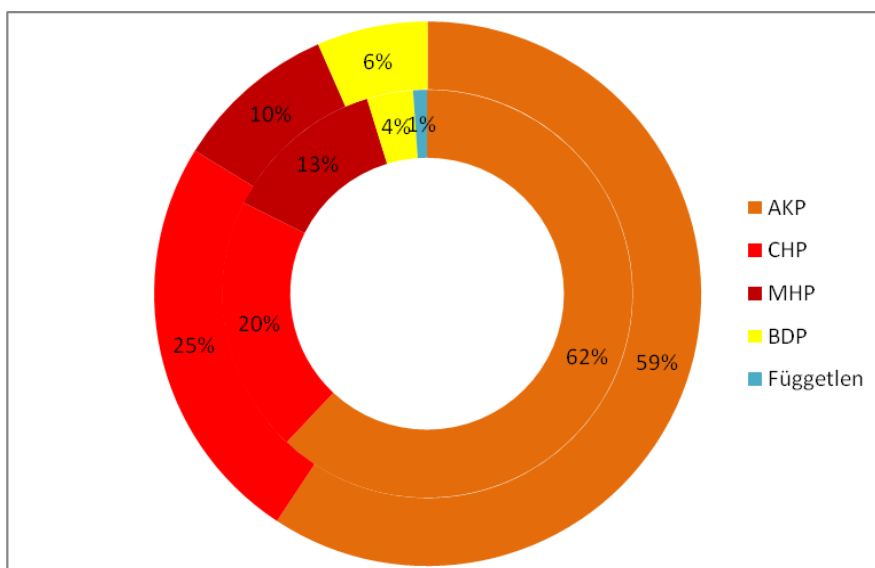
Azonban az eredmény a háttérben zajló fontos változásokat jelez: a török pártrendszer, és a négy nagyobb párt biztos szavazóbázisának megszilárdulását. Az 1990-es évek során a török belpolitikát jellemzően középpártok uralták, akik rövidéletű, változékony koalíciókban irányították az országot. Az 1999 és 2002 közötti 3 tagú koalíció idején a korrupciós botrányok mellé súlyos gazdasági válság is társult 2001-ben, mely a török választópolgárok kiábrándulását hozta.

Akkor a korábbi kormányzó pártok egyike sem jutott be a parlamentbe, ehelyett csak a tabula rasaval rendelkező (2001-ben alapított) AKP és az előző ciklusokban parlamenten kívüli CHP lépte át a küszöböt. 2007-ben ez két másik párttal, a MHP-vel és az akkor is független képviselőket indító BDP-vel egészült ki. Ezzel párhuzamosan a 10% miatt elvesztett szavazatok aránya csökkent, s ez a tendencia folytatódott a 2011-es választásokon is: 2002-ben még a voksok mintegy 45%-a, 2007-ben 15%-a míg 2011-ben 5%-a veszett el. Ez azt is mutatja, hogy kisebb pártoknak egyre nehezebb lesz bejutni, s a korábbi „történelmi” jobbközép pártok, illetve utódaik a parlamenten kívül eltöltött lassan egy évtized alatt elveszítették szavazóbázisukat. Az iszlamista pártvezetők és pártalapítók doyenje, Necmettin Erbakan 2011. februári halála után pedig pártjának, a Boldogság Pártjának (Saadet Partisi - SP) is látványosan csökkent a szavazóbázisa.

2. ábra Az AKP szavazatainak alakulása 2002 óta

Paradox módon ez a helyzet az AKP mandátumainak csökkenését eredményezi, hiszen minél nagyobb az elvesztett szavazatok aránya, annál több helyet osztanak szét a bejutott pártok között. Míg 2002-ben 365 helyet sikerült megszereznie az 550 fős Nagy Török Nemzetgyűlésben (Türkiye Büyük Millet Meclisi – TBMM) a szavazatok 34,5%-ával, addig 2007-ben 46%-os választási szereplés mellett csak 341 mandátumot kapott. A június 12-i választások után, ámbár a szavazatok közel 50%-át szerezte meg, csak 326 mandátumot tudhat magáénak. Ennek megfelelően árnyalódik a kép: amíg a kormánypárt történelmi rekordot elérve 50%-os szavazóbázist vívott ki magának, a 2007-es választásokhoz képest csak 3,3 százalékponttal több szavazatot szerezve, addig az ellenzéki pártok többel erősödtek. A CHP esetében ez 5 százalékpont, a függetlenek (jellemzően kurdok) 1,4 százalékponttal növekedtek, s a MHP „csak” 1,3 százalékponttal csökkent, tehát az ellenzék erősödött a TBMM-ben. A CHP ennek megfelelően az előző ciklusbeli 112 mandátumához képest ezúttal 135-öt, a BDP 20-hoz képest 36-ot szerzett, míg a MHP székeinek száma 71-ről 53-ra csökkent.

3. ábra A parlamenti mandátumok megoszlásának aránya (belső kör 2007, külső kör 2011)

Az eredmény mást is jelez: az AKP a török szavazókat sikeresen győzte meg politikájának helyességéről. S valóban: az elmúlt 9 évben Törökország páratlan gazdasági fejlődésen ment keresztül. 2002 óta 3 ezer dollárról több mint 10 ezer dollárra nőtt az egy főre jutó GDP, a gazdaság átlagosan 7%-kal növekedett a válság előtti években. Hatalmas sikernek tekinthető a segélycsomagokra szoruló európai gazdaságokhoz képest, hogy a 2008-as válság sem tudta megtörni a török gazdasági lendületet, s míg 2009-ben 5 százalékkal csökkent a gazdaság, addig 2010-ben már 8,2 százalékkal nőtt, ugyanakkor a költségvetési deficit 5,5 százalékról 3,6 százalékra csökkent. Az emberek jelentős része a saját bőrén tapasztalja a fejlődést.¹ Egyedül a még mindig 12 százalékos munkanélküliség árnyalja a sikereket (viszont ez még mindig alacsonyabb, mint az évtizedes török átlag).

A választás pedig tisztán jelzi a korábbi nagy harc megváltozását, a szekuláris-kemalista elitek (s ezek megtestesítője, az alkotmánybíróság illetve a hadsereg) és az AKP-hez közeli iszlamista körök és vallásos tömegek közötti hatalomátrendeződést. A kormánypárt 2007-ben sikeresen elkerült egy katonai puccsot,² illetve 2008-ban egy bírósági puccsot, majd pedig sikerrel és csendben vitte keresztül a fejkendő viselésének engedélyezését török állami egyetemeken 2010 őszén. A 2010 szeptemberében népszavazással megerősítve módosított, több demokratikus jogot tartalmazó alkotmány³ megnyirbálta a hadsereg jogait és az alkotmánybíróságot is átszervezte, lecsökkentve az esélyét annak, hogy az feloszlasson egy pártot (ahogy a korábbi iszlamista pártokkal történt). A szekuláris-kemalista értelmiség és adminisztráció visszaszorulásával és elhallgatásával járt a 2008-ban indult, jelenleg is folyó nyomozások sorozata (Ergenekon és Balyoz perek). Ezek a szekuláris értelmiség és a hadsereg tagjait vádolják titkos, kormányellenes összeesküvéssel. A több száz fő letartóztatásával járó ügyekben eddig nem született eredmény, viszont érezhetően csökkent a kemalista kritika a kormány irányába.

Külpolitikai aktivitásában az AKP újfent zseniálisan ismerte fel a török közvélemény változását. Az elhúzódnak EU-csatlakozási tárgyalások miatt az Unió, mint alternatíva támogatottsága egyre csökken, így míg a 2000-es években abszolút az EU igenlésével és nyugati orientációval juthatott be a párt a parlamentbe, addig most ez kulcsfontosságát elveszítette. Ezzel szemben a növekvő Izrael és Amerika ellenesség, a növekvő palesztin, illetve arabpártiság miatt a török közvélemény jelentős részének támogatását élvezzi a Davutolgu-i külpolitika, mely a szomszédos országokkal a korábbi problémák felszámolását és a nagyfokú aktivitást, és nyitást hirdet az arab világ felé.

Belpolitikailag a török mediációs tevékenység, török személyek bejuttatása nemzetközi szervezetek fontos pozícióiba (így az Európa Tanács parlamentjének elnöke, vagy az

¹ Jelen sorok írójának is az volt a benyomása törökországi útjai alkalmával, hogy jelentős fejlődésen ment keresztül az ország az előző években, hatalmas építkezések, beruházások ennek a legegységértelműbb jelei.

² Ez az hadsereg honlapján közzétett nyilatkozatra vonatkozik (e-memordandum), mely beavatkozással fenyegetett ha 2007-ben iszlamista elnököt választanának meg az elnökválasztáson. Végül ez előrehozott választásokhoz és a kemalista-iszlamista vita kiéleződéséhez vezetett. A 2007-es megmérettetést aztán az AKP nyerte, nem kis részben a hadsereg memornduma miatt, mely a választók jelentős részében ellenérzéseket szült.

³ Egész pontosan szeptember 12-én az 1980-as katonai puccs napján. Ezzel is jelezvén, hogy az új rezsim a katonák által alkotott alkotmány ellen definiálja magát.

Islám Konferencia Szervezetének főtitkára), és a 2009-2010 folyamán ENSZ BT-tagság mind a török nagyhatalom képét vetíti mind odahaza, mind a külvilág felé. Nem véletlen, hogy az AKP választási programja nem is egy négy éves ciklusra szőtt, hanem egy grandiózus projektet tartalmazott. A Türkiye Visyonu 2023 (a Török Köztársaság fennállásának 100. évfordulója) programban a következő bő egy évtized alatt az AKP a világ egyik vezető államává tenné az országot, 25 ezer dollár egy főre jutó GDP-t, 5 százalék alá szorítaná a munkanélküliséget, támogatná a hazai fegyvergyártást, újabb nemzetközi repülőtér építené Isztambulban. Sőt, Erdogan hatalmas projektet hirdetett egy újabb csatorna létrehozásáról Isztambul nyugati részén, újabb szorossal kötvén össze a Fekete- és Márvány-tengert; az ötlet meghökkentő volt, de nem új, az 1970-es években már felmerült, akkor Bülent Ecevit miniszterelnök prezentálásában. A populista tervek és szólások ügyesen lovagolják meg a gazdasági és külpolitikai sikereket, s nem véletlen, hogy a régi islamista-nacionalista jelszavakat ismételte Erdogan is, amikor „Yeniden lider Türkiye-t” (újra vezető Törökország) emlegetett.

A gazdasági-politikai sikerek mellett a török választási rendszer is az AKP sikerét segítette. Mint láttuk, a 10%-os küszöb a kisebb pártok számára végzetes. Az arányos, listás választási rendszerben (d'Hondt) 550 parlamenti képviselőt választanak. Másrészt kötelezővé teszi, hogy a pártok megadott számú tartományban induljanak listával. A 81 tartomány a népesség arányában küldhet képviselőt a parlamentbe. Az eddigi képviselőszámot azonban megváltoztatták az előző hónapokban (a népesedési viszonyokhoz igazították), így a 2007-es választásokhoz képest Isztambul és Ankara jóval több képviselőt küldhetett. Másik fontos jellemző, hogy a török választásokon kötelező a részvétel, aki nem jelenik meg, annak nem túl jelentős bírságot kell fizetnie (2007-ben kb. 600 Ft). Ennek köszönhetően a választási részvétel általában magas, így 1999-ben a törökök 87 százaléka, 2002-ben 79 százaléka, 2007-ben pedig 84 százaléka végezetül 2011-ben 87 százaléka járult az urnákhoz.

Ez pedig a kisebbségi pártok (jelesül a kurdok) esélyeit rontja. Míg Közép-Európában és a Balkánon az etnikai mobilizáció eredményesebb, s több mandátumot garantál, mint az adott kisebbség társadalmon belüli aránya megkövetelné (lásd a törökök Bulgáriában), addig a magas részvételi arány megfosztja ettől az előnytől a kurdokat. Minden esetre az elmúlt években a kurd kérdés politikai-gazdasági eszközökkel történő megoldása az AKP egyik legfontosabb prioritása lett. Az erőfeszítések azonban megbuktak (ennek részletes tárgyalására jelen elemzés keretében nincs mód), és a kurd kérdés kiéleződésével járt. A választások elején a török választási bizottság (Yüksek Seçim Kurulu - YSK) a függetlenként induló kurd képviselők közül többeket eltiltott a választási részvételtől (köztük Leyla Zana stb.). A kurd kérdésbe beépült automatizmusokat mutatja, hogy a döntés után a keleti területeken nagy tömegmozgalmak kezdődtek, s végül a YSK-nak visszakoznia kellett. A BDP függetlenként induló képviselői végül 2007-hez képest nagyon jól szerepeltek, míg a CHP az alevi kurdok körében aratott osztatlan sikert.

A CHP megerősödéséhez a 2010-es vezetőváltás nagyban hozzájárult. Az akkor egy szexfelvételbe belebukott pártvezetőt Ahmet Kilicdaroglu (a „török Gandhi”) váltotta, aki a korábbi szekuláris-kemalista, nyugatellenes politika helyett egy sokkal proaktívabb, liberálisabb, demokrácia-párti diskurzust vezetett be. A korábbi, nem túl konstruktív politika helyett sikerült bizonyos szintig alternatívát nyújtania az AKP helyett, és demokratikusabb programot kínált, így a hadsereg további visszaszorítása

mellett a 10%-os választási küszöb lecsökkentését is deklarálta. Noha 2007-hez képest a legnagyobb sikert ez a párt könyvelhette el, nem sikerült a szokásos szavazóbázisán túllépnie: az európai és a nyugat-anatóliai területek (Izmir, Antalya és a keleti Tunceli tartomány alevik lakta kerületeinek) szekuláris választói szavaztak rá.

A szélsőjobbboldali MHP a választások előtti szexbotrányok és belső harcok – és sok elemző várakozásainak - ellenére képes volt különösebb veszteség nélkül összetartani a választóbázisát. Csak egy tartományban sikerült győznie, keleti Igdirben, ahol a szavazatok 38%-át kapta.

Végezetül méltán merül fel a kérdés, hogy mit hoz a jövő Törökország számára. Várhatóan folytatódik a korábbi AKP-féle kül- és belpolitika. Valószínűleg keresztül fogják vinni a törvényhozáson az új alkotmányt, vagy ha ez nem sikerül, akkor népszavazással megerősítve fogadtatják el – ahogy egy alkotmánymódosításra 2010 szeptemberében sor került. Noha a választások után a pártok, élükön az AKP szép gesztusokat tett a konszenzusos megbeszélésre, azonban kérdéses, hogy sikerül-e megőrizni a kompromisszumot. Valószínű, hogy az ellenzék a „katonai” alkotmányt fogja védeni az „iszlamistával” szemben. A nagy kérdés, hogy a kurdoknak mennyire akar kedvezni az AKP, bár valószínű, hogy a BDP követelései a kurd autonómiáról, nyelvoktatásról nem fognak teljesülni.

Erdogan elnökségét illetően már több kérdés merül fel. Valószínű, hogy az új alkotmány megerősíti az elnök szerepét, az is lehet, hogy sikerül elnökségi rendszert bevezetni. Erdogan elnöki aspirációi láttán valószínű, hogy indulni fog a posztért. Kérdés, hogy ezt a párton belüli csoportok mennyire fogják jó szemmel nézni. Várhatóan egy – legalábbis a színpalak mögött zajló - Gül-Erdogan párharcnak leszünk tanúi a jövőben.

A további nagy kérdés az EU-csatlakozás kérdése. A 2023-as tervben szerepel az uniós tagság, noha a csatlakozási folyamat (bel)politikai súlya évről évre csökken. Noha a múltban a kormánypárt uniós nyomásnak köszönhetően (is) elkerülte a feloszlást és a puccsot, a közelmúltban elég jól megerősítette a pozícióit. Mennyire van szüksége az AKP-nak az EU-ra, ha még csak fel sem merült a választásokon és a török gazdaság tagság anélkül is szárnyal? Bár az Unió súlya csökken, valószínűtlen, hogy az AKP kivenné az agendából. Sőt, Erdogan bejelentette, hogy létrehoznak egy csatlakozásért felelős minisztériumot is. Mindazonáltal nem valószínű, hogy jelentős előrelépések történének. A csatlakozásnak rendkívül sok (politikai) ellenzője van az EU-n belül (elég csak Sarkozyre vagy Merkelre gondolni), azonban az *acquis communautaire* átvétele nélkül (és ezzel a ciprusi probléma megoldása nélkül) Törökország maga nem lépi meg az objektív feltételek teljesítéséhez szükséges lépéseket. Az pedig nem várható, hogy a közeljövőben olyan török kormány kerüljön hatalomra, mely a lakosság előtt felvállalná az Észak-Ciprusi Török Köztársaság (biztosíték nélküli) beolvasztását egy „görög” Ciprusba (2004-ben a ciprusi törökök maguk vetették el a kompromisszumos megoldást nyújtó Annan-tervet).

Ami viszont komoly probléma marad a jövőben is, és amit már a 2009-ben meghirdetett „kurd nyitás” (kürt acilimi) során nem sikerült megoldani, az az ország délkeleti részén élő, a lakosság kb. 15-20%-át kivető kurdok kérdése. A folytatódó PKK akciók és az erősödő kurd nacionalista pártok egyre komolyabb belpolitikai kihívást jelentenek. A török lakosság maga is a harcok befejezését óhajtja, a kurdok pedig

rendszeresen tüntetnek Öcalanért és jogaik bővítéséért. Másrészt a török hadseregben és elitben egyre mélyebb a meggyőződés, hogy egy időzített bombán ülnek: a magas kurd termékenységi ráta a következő évtizedekben további eltolódást jelenthet az arányokban, s a nyelvhatár terjeszkedik; a jelentősebb kurd bevándorlást átélő középnyagyságú városokban komoly szegregáció zajlik.

A régi-új kormányra tehát sok feladat vár. A közeljövőben fel kell készülnie egy szíriai menekültáradatra, és ügyesen ki kell használnia az „arab tavasz” nyújtotta átrendeződést, mind politikailag, mind gazdaságilag. Az EU-csatlakozás és a kurd kérdés megoldása továbbra is rá vár, a grandiózus tervek megvalósításával egyetemben. Hogy képes lesz-e az AKP ezeket megvalósítani, sok a kétely. De az biztos, hogy ekkora támogatást, és ilyen erős felhatalmazást még soha nem kapott a munkájához.

(2011. június 22.)